

CIG

**COUNCIL FOR
INCLUSIVE
GOVERNANCE**

SRPSKA ZAJEDNICA NA KOSOVU
Izazovi i mogućnosti

Savet za inkluzivno upravljanje (CIG)

Njujork, Jul 2010.

Srpska zajednica na Kosovu: Izazovi i mogućnosti

Uvod

Savet za inkluzivno upravljanje (*eng.* CIG) započeo je politički orjentisanu inicijativu o održivosti srpske zajednice na Kosovu. Program obuhvata niz rasprava političkih čelnika kosovskih Srba i srpskih državnih predstavnika odgovornih za politiku Kosova. Cilj inicijative je da se podstakne inovativno razmišljanje i da se istraže novi načini za poboljšanje političke i ekonomske situacije srpske zajednice. Inicijativa se finansira od strane Ministarstva spoljnih poslova Švajcarske.

CIG je započela ovu inicijativu nizom individualnih i zajedničkih diskusija za okruglim stolom sa vladinim predstavnicima, političarima i analitičarima u Prištini i Beogradu, održanih u periodu od 22. do 5. juna 2010. godine. Cilj toga je bio da se sprovede analitički pregled trenutnog stanja srpske zajednice i da se istakne nacrt delovanja. Učesnici su doprineli raspravi u svom ličnom svojstvu. Izveštaj odražava mišljenja i stavove učesnika, ali ne nudi celokupan pregled rasprava. Izveštaj je pripremio potpredsednik CIG i CIG je isključivo odgovoran za njegov sadržaj.

Postoji širok konsenzus između kosovskih Srba i srpskih zvaničnika da se politička i ekonomska realnost srpske zajednice stalno poboljšava. Bezbednost, pristup uslugama, sistem obrazovanja, i odnosi sa drugim zajednicama znatno su poboljšani. Međutim, učesnici su se složili da manje hitna, ali ključna pitanja ostaju: potrebno je da se razvije i reformiše političko rukovodstvo kosovskih Srba, politika i strategija podrške ljudskom i ekonomskom razvitku treba da se revidira, a politička i ekonomska pomoć treba da se poveća u cilju izgradnje samoodržive zajednice.

Političko rukovodstvo

Iako je proces konsolidacije stalan, političke stranke kosovskih Srba su još uvek u tranziciji: političari i dalje menjaju stranke, nove stranke i građanske inicijative se formiraju, a rasprava unutar stranaka je u porastu. Međutim, srpske političke stranke na Kosovu se ne razlikuju od ostalih. Političke stranke i savezi drugih zajednica isto tako nastavljaju da se dele i regrupišu. Bivši politički neprijatelji formiraju saveze, a ponekad i čudne političke i državne koalicije, dok bivši saveznici i prijatelji postaju neprijatelji. Mnogi veruju da se ove podele prvenstveno temelje na ličnim i partijskim dobitcima pre nego na ideološkim i političkim razlikama.

Iako se javna debata odnosi na politiku i strategiju, glasači svih zajednica na Kosovu, prema raznim anketama i analizama, veruju da njihovi politički predstavnici nastoje da produže svoj boravak na vlasti kako bi povećali svoje privatne dobitke na račun svojih izbornih jedinica. Birači postaju cinični, smatrajući prepirke unutar i između stranaka i stranačkih lidera kao sebične i nepotrebne. Poverenje u političke institucije i stranke znatno se smanjuje. Odaziv birača, posebno iz albanske zajednice, se znatno smanjuje.

Međutim, partijska politika kosovskih Srba ne odnosi se samo na moć; ona je isto tako stvar političkog izbora: pridružiti se institucijama Kosova ili i dalje ih bojkotovati i jačati srpske

institucije, poznate kao “paralelne” institucije.¹ Neke srpske stranke odlučile su se da učestvuju u kosovskim parlamentarnim izborima i da se pridruže vladi Kosova, dok su drugi pomogli osnivanju vlastitih srpskih institucija i izgradnji paralelnog sistema, pružajući obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, izdavanje dokumenata i raspodelu penzija za pripadnike srpske zajednice. A postoji i treći kamp koji tvrdi da Srbi treba da bojkotuju glavne institucije, ali da učestvuju u opštinskim institucijama. Pitanje je da li ta politička podela unutra srpske politike šteti interesima srpske zajednice ili da li oni štete izgradnji pluralističkog i demokratskog političkog entiteta. U zavisnosti od odgovora na to pitanje, srpske političke stranke bi trebale da ili ujedine politiku kao jedan politički savez ili da nastave sa jačanjem kapaciteta svojih postojećih stranaka.

Većinsko mišljenje je da politički napori i sredstva treba da budu usmereni ka jačanju kapaciteta, pre nego na ujedinjavanje srpskih političkih stranaka. U prilog tome ide argument da političke razlike proizvode inovativne pristupe i doprinose izgradnji zdravih demokratskih stranaka. Političari iz celog političkog spektruma veruju da rukovodstvo kosovskih Srba treba da bude oživljeno i ojačano bržim tempom kako bi akumulirani problemi od proteklih deset godina mogli da se rešavaju. Oni se slažu da postoji potreba za usklađivanjem - ne obavezno i jedinstvena - politike i strategije, ali ne postoji dogovor o tome šta precizno treba uskladiti. Mnogi su naglasili da se ovo jedino može postići većom fleksibilnošću i pragmatizmom i intenzivnom raspravom među srpskim političkim i ne-političkim subjektima.

U toku ovih diskusija, ustanovljena su tri moguća scenarija za srpsko političko rukovodstvo

Jedan scenario je zasnovan na ideji da je potrebno snažno političko učešće srpske zajednice na izborima na Kosovu da bi se osigurali i zaštitili dugoročni interesi zajednice. Takva opcija bi proizvela neophodno snažno i odgovorno političko i institucionalno rukovodstvo koje će omogućiti poboljšanje ekonomskih, političkih i društvenih interesa Srba. Učešće na izborima na Kosovu u okviru koalicije će omogućiti kosovskim Srbima da postanu treći ili čak drugi, najveći politički entitet u parlamentu, a neki predlažu da bi ovaj politički blok mogao da bude veliki faktor u najčešće teškom procesu stvaranja Vlade na Kosovu. Međutim, mnogi predviđaju da je takav scenario verovatno kratkog roka s obzirom na stanje spora između Beograda i Prištine.

Drugi scenario predviđa nastavak bojkota centralnih kosovskih institucija Srbima na Kosovu, ali veće učešće na lokalnom nivou. Visok odaziv srpskih birača na lokalnim izborima u junu 2010. godine u novoosnovanoj opštini Parteš se karakteriše kao početak ove strategije. Zvanični odaziv u Partešu je bio 65%, što je 20% više od prosečnog odaziva kosovskih Albanaca na lokalnim izborima u novembru 2009. godine. Odaziv u opštinama sa srpskom većinom, Gračanica i Štrpce, u novembru 2009. godine je takođe bio solidan. Mnogi su izjavili da učestvovanje na izborima u tim opštinama je bila pragmatična odluka: da su Srbi bojkotovali lokalne izbore u Štrpcu i Gračanici, ove dve opštine sa srpskom većinom bi izabrale albanske predsednike.

¹ Ove institucije su osnovane na Kosovu nakon proglašenja kosovske nezavisnosti na izborima u Srbiji u maju 2007. godine. Kosovske institucije i međunarodne institucije na Kosovu odnose se ka njima kao “paralelnim” institucijama.

Treća opcija predviđa nastavak sadašnje situacije gde velika većina Srba i dalje bojkotuje kosovske institucije. Ono oko čega su se složili svi učesnici bila je da srpsko političko rukovodstvo nema previše vremena za razmatranje jer odluke i izbori su moraju što pre.

Strategija i politika

U tranzicionim političkim kontekstima, kao što je stanje srpske zajednice, često je teško uokviriti dugoročne koherentne i kohezivne politike. Kontekst Srba na Kosovu je toliko nestabilan - jedan međuetnički incident može dovesti do velikih sukoba, podrivajući u jednom danu ono što je postignuto u jednoj godini - i na taj način težak za formulisanje i implementaciju politike koherentnosti. Osim toga, efekti obično nisu vidljivi, osim ako politika nije ustaljena na duže vreme ili ako je nekoliko preduslova već prisutno. Trenutna srpska politika je aktuelna tek više od dve godine, a situacija je i dalje nestabilna. Dakle, teško je zaključiti da li su strategija i politika srpske zajednice bile delotvorne ili ne, i da li bi skup alternativnih politika dao bolje rezultate.

Proces identifikacije problema je uvek lakši nego formulisanje i sprovođenje njegovog rešavanja. Srpski političari lako prepoznaju probleme i izazove koje imaju njihove zajednice, ali stvar postaje komplikovana kada je u pitanju stvaranje predloga za njihovo rešenje. Oni su takođe suočeni sa odsustvom detaljnog opisa ciljeva politike i uloga institucija kako bi se zaštitili interesi srpske zajednice. Ciljevi takve politike i institucija su ponekad nejasni. Predloženo je da bi više novih ljudi koji razumeju ovaj komplikovan politički kontekst, uključujući i one koji se ne slažu sa sadašnjim većinskim stavom, trebalo biti uključeno u politiku ili političke rasprave.

Prvi korak u određivanju pravca politike koju bi najbolje bilo sprovesti je da se uradi analiza prednosti i mana dosadašnjih političkih izbora, da se ispituju prepreke na koje se do sada nailazilo, i da se proceni kvalitet rada institucija zaduženih za implementaciju ove politike. Cilj ovoga bi bilo da se, ako je to potrebno, modifikuje određena politika rada i da se poboljša efikasnost institucija.

Politika bi takođe trebala da bude prilagođena specifičnom političkom kontekstu. Srbi na severu i Srbi na jugu žive pod različitim okolnostima, i time je i neizbežno krojenje politike prilagođene specifičnoj situaciji. Odlučujući faktor tih različitosti je geografski položaj. Dok Srbi na severu imaju direktan pristup Srbiji i imaju svoje nezavisne institucije koje pokrivaju region, srpske enklave na jugu su okružene albanskim stanovništvom i oslanjaju se ne samo na srpske institucije, ali i na međunarodnu zajednicu i kosovske institucije. Kao rezultat toga, srpske institucije na jugu nisu efikasne u rešavanju svakodnevnih problema kao i one na severu, kao što je to na primer snadbevanje električnom energijom. Prošlogodišnja isključenja električne energije u srpskim selima na jugu doprinela su ugroženosti srpske zajednice u tom delu Kosova. Ostavljeni bez struje nedeljama, Srbi sa juga nisu imali drugog izbora nego da pregovaraju sa Energetskom korporacijom Kosova kako bi se pronašlo rešenje. Vlada Srbije je nedavno ispitala ulogu srpskih institucija, i obustavila rad lokalnih institucija u nekoliko opština na jugu koje nemaju značaj za srpsko stanovništvo. Većina srpskih političara na Kosovu pozdravila je odluku, tvrdeći da bi ta sredstva mogla da se dodele za razvojne projekte.

Dakle, problemi koje Srbin na Kosovu ima uveliko zavise od toga gde živi: Srbi u Štrpcu suočavaju se sa različitim problemima od onih koje imaju Srbi u severu Mitrovice. Zbog toga je teško uopštavati probleme koje ima srpska zajednica kao celina. U tom kontekstu, politiku treba prilagoditi specifičnim problemima koje ima svaki lokalni region. Ovakva situacija poziva uključivanje lokalnih čelnika u procese kreiranja politike kako bi se ostvario njihov doprinos i povratna informacija.

Dok je unutrašnji angažman širokog spektra kosovskih Srba preduslov za konstruisanje adekvatne strategije i politike, politička i finansijska pomoć Beograda je potrebna. Uloga Beograda je nezamenljiva u rešavanju pitanja političkih institucija u većinski srpskim opštinama na jugu: opštine Gračanica, Štrpce i Parteš imaju dva para institucija, gde i jedne i druge tvrde legitimnost naroda. Iako su neki međusobni privremeni nepisani sporazumi ostvareni o neometanju rada jednih i drugih, potencijal za buduće sporove na štetu srpskog stanovništva i dalje postoji. Kao privremeno rešenje se predlaže saradnja tih institucija u pružanju uslužnih delatnosti, pa čak i zajednički rad na malim infrastrukturnim projektima kombinovanjem sredstava, kao što su izgradnja lokalnih puteva ili kanalizacija. Međutim, to može da posluži samo kao privremeno rešenje. Učesnici se slažu da bi dugoročno rešenje trebalo da odražava interes ljudi ovih opština.

Politička i ekonomska samoodrživost

Samoodrživost srpske zajednice na Kosovu treba razmotriti u okviru šireg ekonomskog konteksta na Kosovu, jer posmatranje problema zasebno će proizvesti pogrešnu analizu. Ne samo srpska zajednica nego i celo društvo Kosova snažno se oslanja na donacije, bilo da se radi o doznakama albanske dijaspore za albansku zajednicu, ili socijalne uplate iz vlade Srbije za srpsku zajednicu. Zvanična stopa nezaposlenosti na Kosovu je viša od 45%. Iako nema zasebnih podataka za srpsku zajednicu, verovatno postoji slična stopa nezaposlenosti. Bilo koja zajednica sa ovolikom stopom nezaposlenosti može da se definiše kao neodrživa na duži rok, bez obzira na etničku pripadnost.

Iako malo toga može da se uradi kako bi se poboljšala ekonomska situacija bez političke stabilnosti i znatnih ulaganja, postoji dovoljno prostora za aktiviranje ekonomskih potencijala srpske zajednice. Ekonomska aktivnost zajednice bi plaćala više dividendi: to će podstaći rast po sistemu korišćenja dovoljno neiskorišćenih ljudskih resursa i postepeno eliminisati "odliv mozgova." Većina naših učesnika napomenula je da se mladi obrazovani Srbi sele u Srbiju zbog nedostatka mogućnosti za zapošljavanje u njihovim područjima gde žive. Ako nema podsticaja da se taj trend promeni, to može da prouzrokuje katastrofalne dugoročne posledice za srpsku zajednicu. Albanska zajednica takođe ima problem odliva mozgova, ali za nju će dugoročne posledice biti manje ozbiljne s obzirom na trenutnu demografiju i nemogućnost stanovnika da putuju i rade u zapadne zemlje.

Dok se ne uspostavi osnova privredne proizvodnje, socijalne uplate vlade Srbije za Srbe na Kosovu su ključne za njihovo postojanje i trebaju da se nastave. Međutim, Srbi na Kosovu, zajedno sa srpskom vladom treba da osmisle strategiju koja podržava privredne aktivnosti usmerene ka iskorišćavanju intelektualnih i ekonomskih potencijala srpske zajednice.

Ideje za subvencioniranje poslovnih poduhvata bile su donete od strane srpskih političara u Beogradu i Prištini. Jedan primer za to je subvencioniranje fabrike za preradu mleka u većinski srpskoj opštini Parteš. Međutim, subvencioniranje za profitabilne poduhvate nije održivo na duže staze. Umesto toga, pružanjem niskih ili nultnih kamatnih kredita malim i srednjim preduzećima i pružajući im pomoć je pristup koji poboljšava i ekonomski položaj srpske zajednice i aktivira njen ljudski potencijal.

Zaključak

Nacionalistička euforija i retorika između zajednica na Kosovu blede bržim tempom nego ikad pre i praktična pitanja opstanka idu ka vrhu liste prioriteta. Stavljajući političare na stranu, javne reakcije na takozvana nacionalna pitanja nisu tako jake, i po prvi put imamo poljoprivrednike i sindikate koji organizuju proteste u Prištini tražeći bolje uslove rada. Prema raznim anketama, lista prioriteta je ista i za Srbe i Albanace na Kosovu: obe zajednice navode zapošljavanje i ekonomsku dobit kao glavne prioritete. Zbog toga je neophodno intenzivirati političko delovanje u svrhu izrade efektivne politike i osigurati njihovo sprovođenje u cilju rešavanja praktičnih problema društva.